

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Козак Ю.Г.

“ ____ ” _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 6.05052 Міжнародні економічні відносини

за освітньою програмою «Міжнародна економіка»

на тему: **«ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПОРТНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА (НА ПРИКЛАДІ ПАТ
«ОДЕСКАБЕЛЬ»»)**

Виконавець:

студентка ФМЕ, гр. 43

Буй Фионг Лінь

/підпис/

Науковий керівник:

докт. економ. наук, професор

Козак Юрій Георгійович

/підпис/

АНОТАЦІЯ

Буй Фионг Линь, «Підвищення ефективності експортної діяльності підприємства (на прикладі ПАТ «Одескабель»)»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 6.05052 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародна економіка», - Одеський національний економічний університет – Одеса, 2020 рік

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження виступає експортна діяльність ПАТ «Одескабель».

У роботі розглядаються теоретичні аспекти ефективності експортної діяльності підприємства, визначаються екзогенні та ендогенні чинники, що впливають на експортну діяльність підприємства, досліджено методи оцінки експортної діяльності підприємства.

Проаналізовано сучасний стан організації експортної діяльності на ПАТ «Одескабель». Визначено чинники та проблеми експорту підприємства. Оцінено показники експортної діяльності ПАТ «Одескабель».

Запропоновано напрями удосконалення експортної діяльності ПАТ «Одескабель» зокрема за рахунок впровадження комунікаційної стратегії та реорганізації системи управління експортом.

Ключові слова: зовнішньоторговельна діяльність, експорт, чинники експорту, показники експорту, ризики експортної діяльності, ПАТ «Одескабель».

ANNOTATION

Bui Fyongh Lin, "Increasing the efficiency of export activity of the enterprise (on the example of PJSC "Odeskabel")"

Qualification work for the Bachelor's Degree in the specialty 6.05052 "International Economic Relations" under the International Economics program, - Odessa National University of Economics - Odessa, 2020

Bachelor's qualification work consists of three sections. The object of the study is export activity of PJSC "Odeskabel".

The theoretical aspects of the efficiency of the export activity of the enterprise are considered in the work, the exogenous and endogenous factors influencing the export activity of the enterprise are determined, the methods of estimation of the export activity of the enterprise are investigated.

The current state of organization of export activity at PJSC "Odeskabel" is analyzed. The factors and problems of export of the enterprise are determined. Export performance indicators of PJSC "Odeskabel" were estimated.

The directions of improvement of export activity of PJSC "Odeskabel" are offered in particular due to implementation of communication strategy and reorganization of export management system.

Keywords: foreign trade activity, export, export factors, export indicators, risks of export activity, PJSC "Odeskabel".

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	6
1.1. Економічна сутність експортної діяльності підприємства	6
1.2. Екзогенні та ендогенні чинники, що впливають на ефективність експортної діяльності підприємства	14
1.3. Методи оцінки ефективності експортної діяльності підприємства.....	20
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «ОДЕСКАБЕЛЬ».....	30
2.1. Характеристика експортної діяльності ПАТ «Одескабель» як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності	30
2.2. Аналіз чинників,що впливають на ефективність експортної діяльності ПАТ «Одескабель»	43
2.3. Оцінка ефективності експорту ПАТ «Одескабель».....	50
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ III. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАТ «ОДЕСКАБЕЛЬ»	58
3.1. Оптимізація системи організації експортної діяльності ПАТ «Одескабель».....	58
3.2. Впровадження комунікаційної стратегії для удосконалення експортної діяльності ПАТ «Одескабель».....	69
Висновки до розділу 3.....	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобалізації міжнародного економічного простору одним з головних чинників успішного розвитку національної економіки виступає ступінь її участі в міжнародному обміні промисловою та інноваційною продукцією, що зумовлює необхідність активної участі промислових підприємств у зовнішньоторговельних процесах. Зростання обсягів зовнішньоторговельного обороту забезпечується в першу чергу за рахунок прискореного зростання обсягів експорту продукції. Експорт промислової продукції набуває все більшого значення, стає одним з пріоритетів національної політики і діяльності підприємства. Пожвавлення експортної діяльності є основою для оздоровлення та подальшого розвитку економіки, оскільки експорт є головним джерелом надходження валюти, яка необхідна для закупівель за кордоном обладнання, товарів і забезпечення фінансової стабільності. Експортна діяльність набула великого значення для економіки, так як багато промислових підприємств є експортоорієнтованими, а значна частина державного бюджету формується за рахунок митних платежів від експортної діяльності підприємств. Актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи бакалавра зумовлена тим, що в сучасних умовах господарювання особливої актуальності для підприємств набувають питання підвищення прибутковості. Одним з напрямків досягнення подібних цілей є підвищення ефективності експортної діяльності підприємства.

При написанні випускної кваліфікаційної роботи були розглянуті теоретичні розробки у сфері вивчення зовнішньоекономічної та експортної діяльності підприємства як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, таких як Т.В. Миролюбова, В.П. Астахов, Ю.Г. Козак та Є.В. Савельєв, І.В. Багрова, Лі. Х. Радеба, О.М. Вакульчик, Д.П. Дубицький та інші.

Мета випускної кваліфікаційної роботи полягає в оцінці стану і виявлення тенденцій розвитку експортної діяльності ПАТ «Одескабель», а також в розробці заходів, спрямованих на підвищення ефективності експортної діяльності підприємства.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- ✓ дослідити економічну сутність експортної діяльності підприємства;
- ✓ узагальнити екзогенні та ендогенні чинники, що впливають на ефективність експортної діяльності підприємства;
- ✓ дослідити методи оцінки ефективності експортної діяльності підприємства;
- ✓ охарактеризувати експортну діяльність ПАТ «Одескабель» як суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності;
- ✓ проаналізувати чинники, що впливають на ефективність експортної діяльності ПАТ «Одескабель»;
- ✓ оцінити ефективність експорту ПАТ «Одескабель»;
- ✓ розробити напрямки удосконалення експортної діяльності ПАТ «Одескабель» за рахунок її оптимізації та розробки комунікаційної стратегії.

Об'єктом роботи виступає експортна діяльність ПАТ «Одескабель».

Предметом дослідження є теоретичні основи та організаційно-економічні рішення щодо підвищення ефективності експортної діяльності ПАТ «Одескабель».

Методологічна основа дослідження: загальнометодологічною підставою для написання випускної кваліфікаційної роботи бакалавра послужили системний, порівняльний і структурно-функціональний методи. В роботі також застосовувалися метод статистичного аналізу, порівняння, експертних оцінок.

Інформаційна база дослідження: представлена нормативно-правовими актами України, даними офіційної статистики, Інтернет-ресурсами, а також внутрішньою документацією ПАТ «Одескабель».

Практична значимість дослідження полягає в розробці заходів, спрямованих на підвищення ефективності експортної діяльності ПАТ «Одескабель».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Складність явища експорту та експортної діяльності визначає важливість та необхідність розмежування визначених понять в економіці. Часто при визначенні сутності та функціонального призначення експортної діяльності використовують цей термін в якості синоніму для поняття «експорт», однак поняття експортної діяльності має вивчатися комплексно, із визначенням її сутності, значення в системі економіки країни як економічної категорії, для якої властиво багатогранність причинно-наслідкових зв'язків та взаємозалежностей. Можна визначити експортну діяльність як систему відносин, які виникають між економічними суб'єктами в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання продукції товарів та послуг на закордонних ринках.

Важливою є класифікація чинників експортної діяльності за ступенями контролю над ними: ендогенні - пов'язані із діяльністю фірми, її зовнішньоекономічною, маркетинговою стратегією, характеристиками менеджменту; екзогенні - включаються характеристики політичного, географічного, природно-кліматичного середовища, внутрішнього та експортного ринків. Доцільно розділяти фактори, які можуть бути спрогнозовані досить добре, і фактори, які прогнозуються погано.

Для визначення економічної ефективності експортної діяльності підприємства можна використовувати методику, запропоновану Т.В. Миролубовою. Для цього необхідно розрахувати чотири показники економічної ефективності експорту. Методика оцінки експортної діяльності Яковлєва Г.І. виражається фактичними показниками збутової діяльності, в тому числі і на зовнішньому ринку в динаміці за ряд років. Методика В.П. Астахова основний акцент робить на розрахунок показників ефективності експортної діяльності, такі як прибутковість і рентабельність зовнішньоекономічних операцій. Всі вони мають певні обмеження та

позитивні риси, тому для найбільш точної оцінки експортної діяльності підприємства необхідно використовувати їх в комплексі.

ПАТ «Одескабель» є частиною групи провідних підприємств з виробництва кабельно-провідникової продукції у всій Східній та Центральній Європі. Структуру управління підприємством можна охарактеризувати як лінійно-функціональну. За аналізовані роки ПАТ «Одескабель» продемонструвало отримувало позитивний тренд розвитку показників господарської діяльності, темп зростання реалізації продукції становив у 2019 році зріс, склавши 30,9%.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності – демонструє, що він не відповідає нормативному значенню цього показника. На даний час підприємство може забезпечити погашення 7% власних короткострокових зобов'язань. Коефіцієнт загальної ліквідності – спочатку року також був менший ніж нормативне значення, зараз він складає 1,52, що також не відповідає нормативному значенню, але загальна тенденція вказує на зростання платоспроможності ПАТ «Одескабель». Коефіцієнт поточної ліквідності – менший нормативу, однак серед інших показників максимально до нього наближений. За рахунок коштів та очікуваних фінансових надходжень ПАТ «Одескабель» зараз може погасити 74% поточних зобов'язань. ПАТ «Одескабель» має у 2019 році незмінну фінансову стійкість, але взагалі фінансовий стан можна охарактеризувати як нестійкий.

У 2019 році максимальну частку експортних поставок підприємство ПАТ «Одескабель» здійснювало для замовників з Молдови й Білорусі, частка цього експорту складає 10,5% та 6,2% відповідно. Якщо порівнювати із показниками 2015 року, то можна відмітити, що три роки тому більш помітною була частка Російської Федерації, однак політичні чинники майже закрили даний напрям експортування. Підприємство нарощує обсяги експортного постачання - у 2019 році цей показник виріс на 26,6%, одночасно з цим відбулося падіння внутрішніх продажів на 8,49%.

При обробці результатів дослідження підприємства з боку експертів щодо експортного потенціалу були виявлені наступні результати: експерти бачать бар'єри в слабкій правовій підготовці до зовнішньоекономічної діяльності, низької доступності інвестицій та обмежених можливостях в комерціалізації наукових розробок, відсутність доступу до джерел інформації про зовнішні ринки і можливості участі в зарубіжних виставках-ярмарках. У відношенні виробництва необхідно сказати, що воно є однією із самих стабільних сфер на ПАТ «Одескабель» - завод оснащений сучасним устаткуванням, володіє новими технологіями виробництва та має кваліфікованих працівників; Галузь маркетингу поки що не володіє достатнім ступенем ефективності з точки зору просування марки підприємства на зовнішні ринки.

Розрахунок показника ефективності експорту ПАТ «Одескабель» за 2018-2019 рр. зроблено на прикладі одного з видів кабельної продукції. Для цього застосовано метод «ланцюгових підстановок». Можемо дійти висновку, що у 2018 році коли обсяг експорту знизився, то показник ефективності експорту знизився на 4,0%. При підвищенні ціни кабельної продукції ефективність експорту зросла на 22,1%. При підвищенні витрат на виробництво продукції ефективність експорту впала на 30,9%. Підвищення показника накладних витрат викликало падіння ефективності експорту ПАТ «Одескабель» на 3,3%. Всі чинники, що впливають на ефективність експорту підприємства у 2019 році можна виразити таким чином: при підвищенні продажу товару ефективність експорту зростає на 1,3%; при падінні рівня цін на товар ефективність експорту теж падає – на 2,9%; при скороченні витрат на виробництво товару ефективність експорту зростає на 4,4%; при збільшенні показника накладних витрат підприємства знижується ефективність експорту - на 2,5%.

В даний час ПАТ «Одескабель» прагне зміцнити своє становище серед провідних підприємств кабельно-провідникової продукції, зберегти лідерські позиції за фінансовими показниками, показником частки ринку і акціонерної

вартості на ринку країн ЦСЄ. Найбільш оптимальним варіантом рішення питання управління експортною діяльністю представляється об'єднання підрозділів з управління ЗЕД в цілісно функціонуючий механізм під єдиним управлінням. Економічний ефект при реорганізації системи управління ЗЕД на підприємстві буде виражений в збільшенні швидкості і якості виконання покладених на відділи функцій в зв'язку зі спрощенням надходження інформації в підрозділи, а також можливістю їх більш тісної взаємодії.

Після запропонованого переходу на новий спосіб доставки автотранспортом вартість транспортних витрат основних країн-споживачів рівна 789494 грн. (48%). З урахуванням змін способу доставки вантажів загальна величина комерційних витрат дорівнює 213336 грн., що на 21% менше величини комерційних витрат при залізничних перевезеннях. Зменшення комерційних витрат веде до зростання експортного прибутку на 12%.

Крім роботи з внутрішніми чинниками, підприємству необхідно при виході на зовнішні ринки особливу увагу приділити ризикам, супутнім роботі на міжнародних ринках. Мета оптимізації ризиків експортної угоди полягає в скороченні невизначеності і мінімізації можливості несення збитків з метою проведення операції з максимальною вигодою для підприємства.

Також ПАТ «Одескабель» запропоновано провадити комунікаційну стратегію як засіб мінімізації виявленого недосконалого маркетингу підприємства на зовнішніх ринках. Так як в якості стратегії комунікації була обрана стратегія створення бренду, заснованого на довірі, одним з основних показників ефективності для всіх цільових аудиторій буде кількість рекомендацій (як письмових, так і усних). Однак на ефективність бізнесу компанії в першу чергу впливає кількість реалізованих об'єктів з застосуванням виробів, а тому цей показник також повинен оцінюватися. Можна констатувати зростання показника валового доходу ПАТ «Одескабель» після впровадження запропонованих заходів на суму, що дорівнює 13265,9 тис.грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зовнішньоекономічна діяльність : навчальний посібник / Ю.Г. Козак, Є. В. Савельєв [та інш.] – 6-е вид., перероб. та доп. / ред. Ю. Г. Козак – Київ: ЦУЛ, 2019. – 292 с.
2. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. М.: Инфра –М, 1998, 527 с.
3. Офіційний сайт Верховної ради України. Митний кодекс України. Редакція від 29.12.2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
4. Економічна енциклопедія под. ред. Л.И. Абалкина. М.: Экономика. 1999. - 1055 с.
5. Пасс К., Лоус Б., Пендлтон Є., Чедвик Л. Большой толковій словарь бизнеса. Русско-английский, англо-русский. М.: Вече, АСТ, 1998. - 688 с.
6. Самуельсон П., Нордхаус В. економіка/ Пер. С англійського. М.: Инфра-М, 1998.- 527 с.
7. Bernard Y., Colli C. Dictionare ecomomique et financier. Paricier. Paris. Editions du Seuil,1996.- 1515 p.
8. Офіційний сайт Верховної ради України. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
9. Уилсон Дж. Международная торговля в малом би знесе /пер с англ., под. ред. Л.Е. Стровского, М.: аудит, Юнити, 1996, - 192 с.
10. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон [монографія]. / Ю.Г. Козак, Н.В. Притула, О.А. Єрмакова та ін. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 240 с.
11. Козак Ю. Г. Міжнародна торгівля: навч.посібник / Ю.Г. Козак, Н.С. Логвінова, Н.В. Притула та інші. - 5-те вид., перероб. та доп. - Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 272 с.

12. Философский словарь под. ред. М.М. Розенталя и П.Ф. Юдина. М.: Политиздат, 1968, - 432 с.;
13. Багрова І.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств / І.В. Багрова, Н.І. Редіна, В.Є. Власюк, О.О. Гетьман. К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 580 с.
14. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях [текст] підруч. / Ю. Г. Козак. – К.: Центр учбової літератури, 2017. – 228 с..
15. Талавіра Є.В. Сучасні тенденції регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах глобалізації / Є.В. Талавіра // Ефективна економіка. – № 9. – 2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3355>.
16. Мельник Т.М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції: монографія. — К.: КНТЕУ, 2007 – 431 с.
17. Демьянченко А.Г., Логутова Т.Г. Комплексное управление экспортной деятельностью крупного промышленного предприятия. – Мариуполь: Изд-во Приазовского Государственного Технического Университета, 2011. – 241 с.
18. Непомнящий Е.Г. Организация и регулирование внешнеэкономической деятельности. Таганрог: Изд-во ТИУиЭ, 2012. – 176 с.
19. Экспортный потенциал малых и средних предприятий Волгоградской области: метод. материалы / авт. колл.: А. Э. Калинина (науч. рук.) [и др.] ; Федер. гос. бюдж. образоват. учреждение высш. проф. образования «Волгогр. гос. ун-т». – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2011. – 148 с.
20. Петровская Л.М. Стимулирование экспорта и экспортные барьеры: теоритические и практические аспекты / Л.М. Петровская. – Минск, 2007. – 360 с.
21. Долгих Р.Н. Формирование и реализация экспортной стратегии предприятий электротехнической промышленности: автореф. дис. канд. экон. наук. – Самара, 2008. – 38с.
22. Колбасов, А.Н. Экспортные и импортные операции / А.Н. Колбасов // Бухгалтерские ведомости. – 2010. - № 4. – с.5– 14.

23. Дениэлс Джон Д., Радеба Ли Х. Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции. — Пер. с англ., 6 *е изд. — М.: Дело, 1998. — 784 с.
24. Немкович А.В. Формирование методики анализа эффективности внешнеторговой деятельности промышленного предприятия в рамках ЕАЭС. Экономика в промышленности. 2016; (3): 279-286. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://doi.org/10.17073/2072-1633-2016-3-279-286>
25. Вахрушина М.А. Анализ финансовой отчетности: учеб. / М.А. Вахрушина; под общ. ред. М.А. Вахрушиной. — 2- е изд. — М. : Вузовский учебник; ИНФРА-М, 2013. — 431 с..
26. Миролубова Т.В. Совершенствование внешнеэкономической деятельности предприятий в условиях рыночной экономики: автореф. дис. наук / Т.В. Миролубова. — Екатеринбург, 1992. — 23 с.
27. Эффективность внешнеэкономической деятельности: понятие, измерение и оценка: моногр. / С.Л. Соркин. — Гродно: ГрГУ, 2011. — 130 с.
28. Офіційний сайт ПАТ «Одескабель» [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://www.odeskabel.com/>
29. Тезяева А. С. Построение и оценка организационной структуры предприятия // Молодой ученый. — 2017. — №17. — С. 383-386. — [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/151/42847/> (дата обращения: 27.01.2020).
30. Внутрішня звітність ПАТ «Одескабель»
31. Gary Cokins. A Management Accounting Frame' work/ Cokins Gary// Journal of Corporate Accounting & Finance — Vol. 13'2001 — P. 73—82.
32. Гордієнко П.Л. Стратегічний аналіз: [навч. по' сібник] / Гордієнко П.Л., Дідковська Л.Г., Яшкіна Н.В. — [2'е вид., перероб. і доп.]. — К.: Алтера, 2008. — 478 с.
33. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. пос./ За ред. О. В. Шкурупій. — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 248 с.

34. Вакульчик О. М. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства / О. М. Вакульчик, Д. П. Дубицький // Вісник Академії митної служби України : наук. журн. – Д. . Сер. Економіка. – 2012. – № 2. – С. 75–82.
35. Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. пос./ Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 408 с.
36. Абдукаримов И. Т., Нарижный И.Ф. Факторный анализ оценки влияния факторов внутренней среды предприятия на результативные показатели его хозяйственной деятельности // Регион: системы, экономика, управление. 2014. № 3 (26). - С. 123-131
37. Абдукаримов И. Т. Факторы, влияющие на результативные показатели хозяйственной деятельности предприятий, их классификация и методы оценки // Социально-экономические явления и процессы. Тамбов, 2013. № 12. - С. 9-14.
38. Саєнко М.Г. Стратегія підприємства: [підручник] / Саєнко М.Г. — Тернопіль: Економічна думка, 2006. — 390 с.
39. Цимбалюк Л. Г. Формування та управління витратами виробництва / Л. Г. Цимбалюк, Н. П. Скригун, Л. І. Антошкіна. — Донецьк: Юго-Восток, 2009. — 240 с.
40. Гоменюк О.І. Необхідність зниження собівартості продукції з метою забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємств. Проблемы материальной культуры – Экономические науки с. 21-26. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/90989/04-Nomeniuk.pdf?sequence=1>
41. Грещак М. Г. Управління витратами : навч. метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М. Г. Грещак, О. С. Коцюба. — К. : КНЕУ, 2002. — 131 с.
42. Ковалев В.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: [учебник] / В.В. Ковалева, О.В. Волкова. – М. : ТК Велби, Проспект, 2010. – 424 с.

43. Дубинець Ю. Теоретичні аспекти ризику зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Ю. Дубинець // Вісник Тернопільської академії народного господарства. — 2005. — № 2. — С. 245—251.
44. «Бізнес-планування». Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» рівня вищої освіти «бакалавр». Херсон: ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2017. — 224 с.
45. Бабець Є.К. Управління зовнішньоекономічною діяльністю з позицій функцій менеджменту / Є.К. Бабець, В.І. Шалацький // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. — 2010. — Вип. 26.
46. Zachary Fenell. Communication Strategy Tools [Электронный ресурс].- eHOW Режим доступа: http://www.ehow.com/list_6695549_communication-stratgy-tools.html (дата обращения: 18.03.2020)
47. Музыкант В. Маркетинговые основы управления коммуникациями. М.: Эксмо, 2008. 832 с.
48. Лашкова Е.Г., Куценко А.И. Организация и проведение коммуникационных кампаний: учебник для студ. Учреждений высш. Проф. Образования – М.: Издательский центр «Академия», 2014. – 272 с.
49. Лопатина И. Ю., Мартиросов Р. Г. Совершенствование управления общественными отношениями на основе развития организационных коммуникаций // Пространство экономики. 2011. №4-3 С.102-107.
50. Интегрированные коммуникации: учебник для студ. Учреждений высшего образования/[О.В.Сагинова, И.И. Скоробогатых, А.Б. Цветкова и др.]; под ред. О.В. Сагиновой.-М: Издательский центр «Академия»,2014.-С. 7-8
51. Как проходит медиапланирование в компании? [Электронный ресурс]// powerbranding. Режим доступа: <http://powerbranding.ru/mediastrategiya/mediaplanirovanie/> (дата обращения: 10.03.2020)
52. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг. Пер. с французского. - СПб. : Наука, 1996 - 589 с.

53. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навчальний посібник / ред. Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, О. В. Захарченко. - 2011. - 256 с.
54. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств: навч. посібник/ за ред. І. Ю. Сіваченко, Ю. Г. Козака, Ю. І. Єханурова. – 2-ге вид., перероб. та доп. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 491с.